

محاكمه متهمان دزدی دریایی در دادگاه‌های بین‌المللی؛ چالش‌ها و راهکارها

سید سجاد کاظمی¹

چکیده

مقابله با دزدی دریایی از طریق روش‌هایی مانند گشت‌زنی دریایی یا حضور دائم نیروهای نظامی در آبراه‌های بین‌المللی، بدون اندیشیدن به راهکارهایی برای محاکمه و کیفردهی مرتکبان آن، اگرچه ممکن است در کوتاه‌مدت کاهش موارد حمله‌های دزدان را به دنبال داشته باشد، بی‌شک در بلندمدت راه به جایی نخواهد برد. محاکمه دزدان دریایی در یک دهه گذشته صرفاً در دادگاه‌های داخلی کشورها رخ داده است اما به دلایل متعدد مانند پناهندگی، هزینه‌های فراوان، مشکلات سیاسی و غیره، اکتفای صرف به این شیوه نتوانسته است اثرات مثبتی را در فرایند مقابله با دزدی دریایی بر جای بگذارد. حتی توسل به روش‌هایی مانند محاکمه دزدان دریایی در کشورهای ثالث نیز در عمل با محدودیت‌های فراوانی مواجه بوده است؛ از این رو محاکمه متهمان به دزدی دریایی در دادگاهی با ویژگی‌های منطقه‌ای یا بین‌المللی می‌تواند راهکاری بلندمدت با اثرات مثبت ارزیابی شود. البته این راهکار نیز در عرصه بین‌المللی با چالش‌هایی مواجه بوده و راهکارهایی برای رفع آن مطرح شده است که پژوهش حاضر می‌کوشد این چالش‌ها و راهکارها را در بوته نقد و بررسی قرار دهد.

واژگان کلیدی: دزدی دریایی، محاکمه، دادگاه کیفری بین‌المللی، دادگاه‌های منطقه‌ای.

1. استادیار گروه حقوق، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه ملایر / sskazemi92@malayeru.ac.ir

They can't stop us. We know international law!
Jama Ali, a Somali pirate

۱. مقدمه

دزدی دریایی^۱ در کنار تجارت برده^۲ در زمره یکی از نخستین مصادیق جرم بین‌المللی^۳ به شمار می‌آید که به‌رغم توسعه قواعد قراردادی ناظر به مقابله با آن، به نظر می‌رسد جامعه بین‌المللی در پیشگیری و سرکوب آن به موفقیت چندانی دست نیافته است. شاهد مثال این ادعا، ظهور دوباره دزدی دریایی علیه کشتی‌ها پس از یک دوره رکود و این بار در مناطقی همچون سواحل سومالی و خلیج عدن، خلیج گینه و تنگه مالاکا، آن هم با شکل و شمایلی نوین است؛ امری که به یکی از مهم‌ترین معضله‌های جامعه بین‌المللی تبدیل شده است و تهدیدی جدی علیه ایمنی دریانوردی، اقتصاد داخلی کشورها، تجارت جهانی و محیط زیست دریایی به شمار می‌رود. افزون بر آن، این پدیده بر روند کلی صنعت حمل‌ونقل دریایی آثار منفی می‌گذارد و موجب افزایش نرخ بیمه و توقف یا تعلیق فعالیت‌های تجاری می‌شود.

برای تعقیب و محاکمه مرتکبان جرایم بین‌المللی دو راه پیش روی جامعه بین‌المللی قرار دارد: نخست اینکه صلاحیت محاکمه این‌گونه مرتکبان را تنها به دادگاه‌های داخلی کشورها واگذار کنند و جامعه بین‌المللی به صورت مشترک در قالب تشکیل دادگاهی بین‌المللی در این زمینه اقدامی انجام ندهد. این موضوع در مورد بسیاری از جرایمی که وصف فراملی دارند از جمله قاچاق انسان و تجارت مواد مخدر و روان‌گردان، صدق می‌کند. اگرچه درباره این‌گونه جرایم نیز همکاری‌های بین‌المللی در زمینه اقدامات اجرایی و جرم‌انگاری و غیره در حال انجام است، این همکاری‌ها به شکل تشکیل دادگاهی بین‌المللی برای رسیدگی به اتهامات مرتکبان نبوده و تمامی اختیارات مربوط به محاکمه این افراد، به دادگاه‌های داخلی واگذار شده است.

جرایم دیگری وجود دارند که کشورها با توافق با هم، اقدام به تشکیل دادگاه خاص بین‌المللی در کنار محاکم داخلی برای رسیدگی به اتهامات مرتکبان آن‌ها کرده‌اند. جرایم جنگی، نسل‌کشی،

1. Maritime Piracy
2. Slave trade
3. International Crime

جنایت علیه بشریت و تجاوز ارضی از جمله این جرایم هستند. درباره این جرایم، علاوه بر صلاحیت دادگاه‌های یک کشور برای رسیدگی، دادگاهی بین‌المللی نیز تشکیل شده است که می‌تواند در کنار محاکم داخلی و مانند سوپاپ اطمینانی برای جلوگیری از فرار مرتکبان از محاکمه و مجازات عمل کند و آنان را (در صورت تعقیب‌نشدن در دادگاه‌های داخلی) مورد محاکمه و مجازات قرار دهد.

بی‌تردید دزدی دریایی در دسته نخست جرایم قرار دارد. در حال حاضر تنها دادگاه‌های داخلی دولت‌ها یا بر اساس صلاحیت ذاتی (صلاحیت شخصی، واقعی، سرزمینی و جهانی) و یا بر اساس موافقت‌نامه‌های انتقال به‌عنوان کشور ثالث (مانند کنیا یا تانزانیا)، اقدام به محاکمه متهمان دزدی دریایی می‌کنند و هیچ دادگاه بین‌المللی یا منطقه‌ای ویژه دزدی دریایی تشکیل نشده است. در سال‌های اخیر و با افزایش حمله‌های دزدان دریایی در نقاط دریایی مختلف دنیا که بخش گسترده‌ای از منافع کشورها را مورد حمله قرار داده است، پیشنهادهایی از سوی برخی کشورها و سازمان‌های بین‌المللی و البته حقوق‌دانان برای تشکیل دادگاه بین‌المللی یا منطقه‌ای خاص دزدی دریایی مطرح شده است.

در این پژوهش، از راهکارهایی برای محاکمه دزدان دریایی در عرصه بین‌المللی سخن به میان می‌آید که اگرچه تاکنون و به دلایل مختلف نتوانسته‌اند رنگ واقعیت و جامه عمل به خود بگیرند اما دور از انتظار نیست که با ادامه وضعیت نگران‌کننده فعلی دزدی دریایی و با برطرف شدن برخی موانع پیش رو بتوانند مثمرتر واقع شوند. یکی از مهم‌ترین این موانع نبود عزم راسخ و اراده دولت‌ها در قدم‌گذاشتن در این راه برای مبارزه اصولی با دزدی دریایی است. همچنین یکی از راه‌حل‌ها، تشکیل دادگاهی بین‌المللی یا منطقه‌ای است که صلاحیت رسیدگی به اتهام‌های مرتکبان دزدی دریایی را داشته باشد؛ بنابراین در پژوهش پیش رو این راهکارهای بالقوه پیشنهادی طی سه قسمت مورد بررسی قرار گرفته و موانع، چالش‌ها و مزایای پیش روی هر کدام واکاوی می‌شوند.

2. محاکمه متهمان دزدی دریایی در دادگاه بین‌المللی ویژه دزدی دریایی

برخی محققان مانند آنتونیو کسسه برخلاف سایرین که محاکم بین‌المللی را برای رسیدگی به جرایم ارتكابی بهترین شیوه می‌دانند، معتقدند دادگاه‌های ملی بهترین مکان برای انجام رسیدگی‌ها هستند (کسسه، 1387: 276). دست‌کم دو دلیل برای این نظر وجود دارد: نخست اینکه، محاکم ملی معمولاً از نظر مکانی به محل وقوع جرم نزدیک‌تر هستند؛ از این رو آن‌ها دسترسی بیشتری به ادله ضروری

برای تعقیب جرم دارند. دسترسی به متهم، قربانیان جرم، شهود و دیگر ادله از این دست هستند. همچنین هم‌زبانی با متهم و وکلای وی به او فرصت دفاع مؤثر داده و به‌علاوه به وی امکان می‌دهد تا در صورت محکومیت، دوران مجازات خود را نزدیک به خانواده و بستگانش بگذراند. از آنجاکه دادگاه‌های ملی نزدیک‌تر به محل وقوع جرم یعنی جایی هستند که ارزش‌ها و هنجارهای آن در نتیجه جرم نقض شده است، پس دادگاه ملی بهتر می‌تواند احساس برقراری عدالت را به جامعه رنج‌دیده از جرم بازگرداند. دوم اینکه رسیدگی در دادگاه‌های داخلی اغلب کم‌هزینه‌تر است.

با وجود تمامی این دلایل، اتکا به محاکم داخلی برای تعقیب جرایم شدیدی که جامعه بین‌المللی را تحت تأثیر قرار داده است، با مشکلاتی نیز روبه‌روست. محاکم داخلی ظرفیت حقوقی کافی و تجربه لازم را برای رسیدگی به جرایم مهم بین‌المللی ندارند. برای نمونه برخی کشورها از قانون‌گذاری کافی برای پوشش دادن تمامی جرایم بین‌المللی برخوردار نیستند. حتی اگر چنین مشکلی نیز حل شود، برگزاری چنین محاکمه‌هایی برای محاکم داخلی پیچیده و دشوار است. پلیس، دادستانی و قضات - خواه به دلیل نوع جرم ارتكابی یا حضور افرادی از کشورهای مختلف - با مشکلات فراوانی در پرونده روبه‌رو هستند.¹ از سوی دیگر برای محاکم ملی دشوار خواهد بود که بدون تعصب و بی‌طرفانه به پرونده و جرم رسیدگی کنند (Joyner, 2009: 422). ملت‌ها نسبت به محاکمه اتباع خود حساسیت زیادی دارند و این حساسیت‌ها ممکن است در نتیجه کار دادگاه اثرگذار باشد. همچنین صرف‌نظر از رعایت بی‌طرفی دادگاه، در بیشتر موارد روال دادرسی در محاکم داخلی به گونه‌ای نیست که بتواند حقوق متهم را حفظ کند.

مشکلات موجود در دادگاه‌های داخلی برای رسیدگی به جرایم بین‌المللی موجب گرایش بیشتر کشورها به استفاده از دادگاه‌های بین‌المللی به‌عنوان نهادی برای پیگیری جرایم شدید بین‌المللی شده است.² محاکم بین‌المللی می‌توانند ظرفیت حقوقی مناسبی را برای خود ایجاد کنند (شامل مقررات، قضات

1. کنیا که از سال 2006 و با انعقاد موافقت‌نامه‌های انتقال مرتکبان دزدی دریایی با کشورهای مختلف، شروع به محاکمه آن‌ها کرده است، در سال 2010 به دلیل همین مشکلات و ناکارایی و ناتوانی سیستم قضایی این کشور در محاکمه این حجم از متهمان و بروز مشکلات مختلف، از پذیرش آنان سر باز زد. البته با قول‌هایی که برای مساعدت مالی و حقوقی از سوی کشورهای مختلف دریافت کرد، این کار را دوباره از سر گرفت.

2. این گرایش و طرفداری از تشکیل دادگاه‌های بین‌المللی را می‌توان در حمایت و امضای اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی در سال 1998 از سوی 120 کشور مشاهده کرد.

و کادر اداری مناسب). به‌علاوه، محاکم بین‌المللی حقوق متهم را بهتر رعایت می‌کنند و با بی‌طرفی و عدالت به اتهام‌های افراد رسیدگی می‌کنند زیرا قضات ارتباطی با کشور محل وقوع جرم یا دولت متبوع متهم ندارند. درنهایت اینکه، محاکم بین‌المللی نه تنها می‌توانند ضرورت‌های دادرسی عادلانه را بهتر رعایت کنند، بلکه به یکسان‌سازی حقوق کیفری و مجازات‌ها و هم‌شکل کردن آن‌ها نیز کمک کنند.

استمرار در جریان و حضور دزدی دریایی در آبراه‌های بین‌المللی از جمله خلیج عدن، تنگه باب‌المندب و تنگه مالاکا سبب شده است تا به مرور زمان صاحب‌نظران حقوق بین‌الملل نظریه‌های نوینی را برای محاکمه مرتکبان ارائه دهند. آنچه به‌کارگیری این نظریه‌های نوین را دوچندان می‌سازد، فقدان محاکمه مؤثر دزدان دریایی در محاکم داخلی و همچنین نبود محاکم بین‌المللی خاص برای پیگیری و انجام این محاکمه‌هاست. متأسفانه به دلیل بی‌میلی دولت‌ها به محاکمه دزدان دریایی، تمامی اقدامات در مواجهه با این مجرمان به شکست انجامیده است. اگرچه اقداماتی مانند گشت‌زنی در دریاها و آبراه‌های بین‌المللی در کوتاه‌مدت از نظر آماری کاهش نسبی حمله‌ها را سبب شده است، اما این روند کاهش‌ی گذرا و موقتی بوده و در صورتی که دولت‌ها راهکار مؤثری برای محاکمه دزدان دریایی دستگیرشده در پیش نگیرند، بی‌شک چشم‌انداز روشنی حتی در بلندمدت برای حذف یا کاهش موارد بروز این جرم نمی‌توان متصور بود.

بر اساس آمارهای موجود، تا سال 2016 نزدیک به دو هزار متهم به دزدی دریایی در بیش از بیست کشور در بازداشت و بلا تکلیفی به سر می‌برند (Huang, 2016: 76). این آمار را باید به تعداد بسیار زیاد مرتکبانی افزود که پس از دستگیری توسط ناوگان دریایی کشورها و به دلیل بی‌میلی کشورها به محاکمه‌شان، بدون هیچ محاکمه خاصی در سواحل محل دستگیری آزاد شده‌اند و یا حتی برخی از آنان توسط نیروی دریایی در دریا غرق شده‌اند. چنانچه یک مرکز ویژه رسیدگی به دزدی دریایی وجود داشته باشد، دیگر دولت‌ها مجبور نخواهند بود آنان را بدون محاکمه رها کنند و یا با صرف هزینه‌های فراوان و انعقاد موافقت‌نامه با کشورهای هم‌چون کنیا، آن‌ها را به این دست کشورها انتقال دهند.

یکی از سه راه‌حل مطرح درباره تقویت ساختار قضایی در برخورد با جرم دزدی دریایی، بررسی امکان محاکمه مظنونان و متهمان نزد دادگاهی بین‌المللی و اعمال صلاحیت بین‌المللی است. در این راستا، به نظر برخی تأسیس دادگاهی اختصاصی برای محاکمه دزدی دریایی راه‌حل مناسبی به نظر

می‌رسد.^۱ این دادگاه می‌تواند (با قطعنامه شورای امنیت یا در قالب یک معاهده) در شمایل دادگاه‌هایی باشد که در یوگسلاوی سابق یا رواندا برای محاکمه مرتکبان جرایم فجیع ارتكابی در این دو کشور تشکیل یافته بود. البته این دادگاه می‌تواند به صورت مختلط مشابه آنچه در رویه بین‌المللی برای تأسیس دادگاه ویژه سیرالئون، دادگاه عالی عراق و شعبه فوق‌العاده در محاکم کامبوج شاهد بودیم نیز تشکیل شود (تقی‌زاده، ۱۳۹۱: ۹۷). همان‌گونه که گفته شد، درباره نوع دادگاه نظرهای مختلفی ابراز شده است، ولی درباره اصل تأسیس دادگاه ویژه دزدی دریایی در میان این عده اتفاق نظر وجود دارد.

راه حل تأسیس دادگاه خاص ویژه محاکمه متهمان دزدی دریایی، به‌رغم اینکه در نظریه جالب توجه و ممکن به نظر می‌رسد، اما با ابهام‌ها و اشکال‌های زیادی روبه‌روست. در واقع تشکیل چنین دادگاهی، نیازمند چهارچوب حقوقی مناسبی برای محاکمه و تسهیل بازداشت متهمان، وجود کشور میزبان، کادر اداری و قضایی مجرب، دادستان‌ها و وکلای خبره است. به‌علاوه اعمال قانونی متحدالشکل درباره دزدی دریایی بر فرایند تعقیب کیفری همه مظنونان، ضرورت دارد (تقی‌زاده، ۱۳۹۱: ۹۷). دشواری‌های ناشی از این وظایف و نیز هزینه‌های هنگفت تشکیل دادگاه و مباحث مربوط به تدارک آن که با تأسیس چنین دادگاهی آمیخته است، تحقق یک دادگاه اختصاصی دزدی دریایی با صلاحیت بین‌المللی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

جامعه بین‌المللی در تأسیس دادگاه کیفری بین‌المللی تمام این مشکلات و موانع عملی را تجربه و تحمل کرد؛ به‌طوری‌که پس از گذشت سال‌ها که ایده محاکمه جنایتکاران بین‌المللی در میان بسیاری از کشورها وجود داشت، تأسیس چنین دادگاهی مُدام با شکست مواجه می‌شد و سرانجام در دهه ۱۹۹۰ میلادی این ایده رنگ واقعیت به خود گرفت؛ از این‌رو بسیار دشوار است که بتوان کشورها را دوباره مجاب کرد تا به‌رغم تمام مشکلاتی که بر سر راه تأسیس دادگاه‌های بین‌المللی دائمی وجود دارد، با این امر موافقت کنند.

از بین راه‌حل‌های بین‌المللی مطرح برای محاکمه دزدان دریایی، تأسیس دادگاه ویژه با کمترین استقبال از سوی دولت‌ها مواجه شده است، ولی به نظر می‌رسد دو راه‌حل دیگر یعنی افزوده شدن

۱. اوکراین در طرح پیشنهادی خود برای تدوین کنوانسیون خاص دزدی دریایی، این موضوع را پیشنهاد داده است. همچنین ن.ک: اظهارات نماینده دانمارک و روسیه درباره قطعنامه ۱۸۵۱ شورای امنیت سازمان ملل در سال ۲۰۰۸:

<http://www.un.org/news/press/docs/2008/sc9541.doc.htm>

جرم دزدی دریایی به جرایم در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی و همچنین تأسیس دادگاه‌های منطقه‌ای در نقاطی از دنیا که دزدی دریایی در آن‌ها در حال وقوع است، هم از نظر عملی با موانع کمتری روبه‌رو باشد و هم به شکل مؤثرتری بتواند با پدیده دزدی دریایی مبارزه کند.

3. «دادگاه کیفری بین‌المللی» و صلاحیت رسیدگی به جرم دزدی دریایی

صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی¹ شامل شدیدترین و به‌واقع فجیع‌ترین جنایتهایی است که همواره دغدغه و نگرانی جامعه بین‌المللی بوده است. به موجب ماده 5 اساسنامه، دادگاه نسبت به رسیدگی به چهار جرم صلاحیت دارد: نسل‌کشی، جرایم علیه بشریت، جنایت جنگی و تجاوز. دادگاه پس از تأسیس، صلاحیت رسیدگی به هر چهار جرم را در صورتی که پس از لازم‌الاجرا شدن اساسنامه ارتکاب یافته باشند، خواهد داشت. اگرچه در مذاکرات منجر به تصویب به اساسنامه دادگاه، جرایم دیگری مانند قاچاق مواد مخدر و تروریسم نیز مورد پیشنهاد قرار گرفت اما در نهایت همین چهار جرم پذیرفته شد، ولی قرار بر این شد که هر چند سال یک بار با برگزاری نشست‌هایی میان اعضا در مورد مقررات دادگاه و جرایم در صلاحیت، بحث و بررسی دوباره صورت گیرد (دیهیم، 1384: 12).

همان‌گونه که آشکار است، جرم دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی قرار ندارد. اگرچه در صورت تمایل و تصمیم دولت‌های عضو اساسنامه و همچنین استمرار وضعیت نگران‌کننده فعلی درباره دزدی دریایی این جرم نیز می‌تواند در شمار جرایم مشمول صلاحیت دادگاه قرار بگیرد. در ادامه مهم‌ترین موانع و مشکلاتی را که پیش روی قرارگرفتن دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی قرار دارد، مورد بررسی قرار می‌دهیم.

3-1. چالش‌های پیش روی محاکمه دزدان دریایی در دادگاه کیفری بین‌المللی

دلایلی که می‌تواند تقویت‌کننده قرارگرفتن دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی باشد،

1. International Criminal Court: اساسنامه این دادگاه 17 ژوئن 1998 به تأیید نمایندگان 120 کشور در شهر رم رسید و پس از تصویب 60 کشور، از اول جولای 2002 لازم‌الاجرا شد. حدود 110 کشور، عضو اساسنامه دادگاه هستند و بیش از 140 کشور اساسنامه را امضا کرده‌اند. مقر این دادگاه دائمی بین‌المللی در شهر لاهه قرار دارد. جمهوری اسلامی ایران نیز از کشورهای امضاکننده اساسنامه بوده که تاکنون نسبت به تصویب آن در مجلس شورای اسلامی اقدام نکرده است.

گونگون است. در بحثی نظری می‌توان گفت جرایمی که در اساسنامه دادگاه آمده‌اند، در دسته جرایم شدید قرار دارند. دزدی دریایی نیز جرمی شدید و مهم انگاشته می‌شود که بر اساس حقوق بین‌الملل عرفی شکل گرفته و نخستین جرمی است که صلاحیت جهانی درباره آن شکل گرفته است. واقعیت این است که دزدی دریایی نوین بسیاری از خشونت‌های مشابه و اعمال وحشیانه مانند قتل، آدم‌ربایی و گروگان‌گیری را که در نسل‌کشی، جرایم علیه بشریت و دیگر جرایم داخل در صلاحیت دادگاه نیز وجود دارند، در خود دارد. همچنین دزدی دریایی شبیه دیگر جرایم در صلاحیت دادگاه کاملاً با رژیم صلاحیت تکمیلی دادگاه سازگار است؛ با این توضیح که دادگاه در صورتی صلاحیت خود را اعمال خواهد کرد که دولت صلاحیت‌دار نخواهد یا نتواند جرم را تعقیب کند و همان‌طور که دادگاه خلأ صلاحیتی درباره جرایم پیشین را پر کرده است، می‌تواند خلأ موجود درباره دزدی دریایی را نیز پر کند و این جرم به شمار جرایم در صلاحیت دادگاه اضافه شود (Dutton, 2010: 223)، اما این کار از جنبه نظری و کاربردی با موانع و چالش‌هایی روبه‌روست که به آن‌ها اشاره می‌کنیم و می‌کوشیم پاسخ‌هایی نیز بدان‌ها بدهیم:

1-1-3. ارتباط مکانی دادگاه با جرم دزدی دریایی

نخستین ایراد مطرح درباره امکان رسیدگی به جرم دزدی دریایی در دادگاه کیفری بین‌المللی، بُعد مکانی به‌نسبه زیاد میان محل وقوع جرم یعنی آب‌های آزاد و مقر دادگاه یعنی لاهه است؛ البته باید گفت در جرم دزدی دریایی بسیار غیرمحمتمل است که حتی یک دادگاه داخلی نزدیک به محل ارتکاب جرم و ادله لازم برای برگزاری محاکمه وجود داشته باشد. حمله‌های دزدان دریایی در عمل قربانیان و شهود بسیاری از کشورها را درگیر می‌کند. علاوه‌براین، جرم معمولاً در هزاران مایل دورتر از دولت‌هایی رخ می‌دهد که مستقیم از این حمله‌ها آسیب دیده‌اند؛ برای مثال، دولت‌هایی که کشتی یا برخی کالاهای آن متعلق بدان‌هاست یا قربانیان تبعه آن‌ها هستند. در یکی از پرونده‌های دزدی دریایی که در نیویورک امریکا رسیدگی شد، حمله علیه یک کشتی با پرچم ایالات متحده، کشتی مارسک آلاباما، در آب‌های نزدیک سومالی و توسط دزدان سومالیایی رخ داد؛ بنابراین پرونده دور از کشور متهم مورد بررسی قرار گرفت. ادله، مدارک و شهود در دادگاه نیویورک مطرح شدند و در نهایت مرتکبان دوران محکومیت خود را در امریکا می‌گذرانند (Elleman, 2017: 166).

به‌علاوه اگرچه سومالی به این جرم و موارد بسیار دیگر از دزدی دریایی از نظر مکانی نزدیک است اما محاکم این کشور آمادگی و توانایی برگزاری محاکمات این‌چنینی را ندارند. کشور سومالی برای بیش از دو دهه درگیر جنگ‌های داخلی است. همچنین مشکل است که بتوان به کنیا برای پرکردن خلأ بی‌کیفری فعلی تکیه کرد. این کشور فاقد ظرفیت و تجربه لازم برای برگزاری رسیدگی به پرونده‌های دزدی دریایی با تعداد متهمان بالاست. همچنین اصول دادرسی منصفانه و رعایت موضوعات حقوق بشری در محاکمه‌های این کشور همیشه با انتقادهای فراوانی روبه‌رو بوده است (Archibugi, 2016: 312).

این مطلب که حتماً لازم است پرونده دزدی دریایی در دادگاهی داخلی مورد رسیدگی قرار گیرد، اهمیت کمتری دارد. برخلاف سایر جرایم بین‌المللی مانند ژنوساید که علیه یک نژاد یا قومیتی خاص ارتکاب می‌یابند، دزدی دریایی علیه بسیاری از کشورها رخ می‌دهد و قربانیان آن از کشورهای مختلف است؛ به همین دلیل است که دزدان دریایی بدون قائل‌شدن تبعیض به اتباع و کشتی‌های همه کشورهای حمله می‌کنند. در سال 1844 دادگاه عالی آمریکا دزدی دریایی را جرمی علیه تمامی انسان‌ها دانسته و صلاحیت جهانی را بر آن مستقر ساخت (Archibugi, 2016: 312). پس دزدی دریایی نه تنها یک دولت خاص بلکه جامعه بین‌المللی و نه تنها اتباع کشورهای بلکه حمله‌های دزدان امنیت و ایمنی دریانوردی تجاری، کمک‌های بشردوستانه و محیط زیست دریایی را تهدید می‌کند؛ بنابراین جامعه بین‌المللی حق دارد از جانب خود دادگاهی بین‌المللی را برای مقابله کیفری با این پدیده و دفاع همگانی از کل جامعه جهانی برقرار سازد.

در انتها می‌توان گفت اگرچه دادگاه کیفری بین‌المللی از نظر مکانی به محل ارتکاب جرم نزدیک نیست، ولی این نقص را بسیاری از محاکم داخلی محاکمه‌کننده دزدان دریایی نیز دارند. یکی از دلایلی که بسیاری از کشورها از محاکمه دزدان دریایی سر باز می‌زنند، درگیری اتباع بسیاری از کشورها به‌عنوان بزه‌دیده یا مرتکب در جرم و همچنین این موضوع است که جرم در مکانی بسیار دورتر از سرزمین آن‌ها رخ داده است؛ از این رو یک دادگاه کیفری بین‌المللی می‌تواند خلأ بی‌مجازات دزدان دریایی فعلی را حل کند و به نمایندگی از جامعه جهانی، دزدان دریایی را مورد محاکمه قرار دهد.

3-1-2. هزینه‌های مالی محاکمه جرم دزدی دریایی

اگرچه تعقیب و برگزاری محاکمه‌های دزدی دریایی ممکن است هزینه‌بر باشد و دادگاه کیفری

بین‌المللی نیز در صورت برگزاری باید به دنبال تأمین هزینه‌های آن باشد، ولی برگزاری در محاکم داخلی یا حتی محاکمه در کنیا به‌عنوان راهکار جایگزین نیز هزینه‌های مشابهی را در بر خواهد داشت، چراکه دزدی دریایی دارای ماهیتی بین‌المللی است. یکی از دلایل عمده بی‌میلی دولت‌ها به محاکمه دزدان - حتی دولت‌هایی که مستقیم از این امر آسیب دیده‌اند - نیز همین هزینه‌های بالای برگزاری محاکمه‌هاست (Dutton, 2010: 225). در بیشتر موارد، دولت‌ها باید متهمان را در مسافت‌های طولانی منتقل کنند و را تا صدور حکم در بازداشت نگه دارند، هزینه مترجم و وکلایشان را بپردازند و هزینه حاضرکردن شهود از کشورهای دیگر را فراهم آورند.

کنیا نمونه‌ای واقعی و روشن در این زمینه است. بزه‌دیدگان و شهود باید از سراسر دنیا به کنیا آورده شوند. همچنین مترجمان زیادی لازم است و وکلای آشنا با حقوق کنیا و مقررات بین‌المللی نیز باید در دسترس باشند. بر اساس برخی گزارش‌ها، کنیا برای برگزاری چنین محاکمه‌هایی نزدیک به 2/4 میلیون دلار کمک مالی دریافت داشته است و برخی گزارش‌ها این رقم را بیش از هفت میلیون دلار دانسته‌اند. همچنین مقامات کنیایی اعلام داشته‌اند که نیازمند کمک‌های مالی بیشتری برای محاکمه صد متهمی هستند که در سال 2009 تحویل این کشور شده‌اند؛ حال آنکه در سال 2009 تنها دادگاه ده متهم برگزار شد و محکومیت یافتند (Thuo Gathi, 2015, :11). حتی اگر بتوان برگزاری محاکمه‌های دزدان دریایی را از نظر اقتصادی باصرفه‌تر از محاکمه در دادگاه‌های بین‌المللی دانست، این صرفه‌جویی در هزینه در مقایسه با تضييع حقوق متهمان و حق آن‌ها برای برخورداری از دادرسی منصفانه رنگ می‌بازد.

مقایسه بودجه سال 2010 دادگاه کیفری بین‌المللی با هزینه‌های خرج‌شده برای برگزاری دادگاه‌ها در کنیا نشان می‌دهد، مورد نخست هزینه‌های نامتعارف چندانی به دنبال نخواهد داشت. بودجه دادگاه در سال 2010 در حدود 140 میلیون دلار بوده است که اگرچه به نظر زیاد می‌رسد اما حقوق بیش از 700 کارمند و قاضی و تمامی هزینه‌های تعقیب و دادرسی و محاکمه را تکافو می‌کند.¹ از سوی دیگر، با این بودجه دادستان‌های دادگاه در راستای انجام تحقیقات در رابطه با جرایم علیه بشریت، ژنوساید و جنایات جنگی به سراسر دنیا سفر کرده و تحقیقات انجام می‌دهند و هزینه

1. Consider Proposed Programme Budget for 2010 of the International Criminal Court, International Criminal Court (“2010 ICC Proposed Budget”), Assembly of States Parties, ICC-ASP 8/10 (July 17, 2009). According to Annex V (a) of the 2010 ICC Proposed Budget, the court expects a total staff of approximately 781.

مترجمان و مسافرت شهود به مقر دادگاه پرداخت می‌شود. اگر با 140 میلیون دلار، به 700 نفر حقوق داده می‌شود و تنوع گسترده‌ای از جرایم مورد تحقیق و رسیدگی قرار می‌گیرد، تشکیل کمیته‌ای ویژه در دادگاه که به طور خاص به دزدی دریایی بپردازد با مثلاً 20 کارمند و عضو، بودجه چندانی نیاز ندارد (Dutton, 2010: 226). با محاسبه‌ای سرانگشتی و مقایسه بین بودجه فعلی دادگاه می‌توان گفت هزینه تشکیل شعبه ویژه در دادگاه برای رسیدگی به جرم دزدی دریایی، بودجه‌ای نزدیک به ده میلیون دلار برای هر سال نیاز دارد؛ از این رو محدودیت‌های برگزاری در کنیا (وجود تنها سه دادگاه در ایالت مومباسا برای محاکمه متهمان به دزدی دریایی) و نواقص فراوان آن، صرف ده یا حتی بیست میلیون دلار برای برگزاری محاکمه‌ها در دادگاه کیفری بین‌المللی به جای کنیا و تشکیل تیم ویژه رسیدگی به دزدی دریایی، هزینه غیرمعقولی نخواهد بود.

3-1-3. ظرفیت حقوقی و تجربه دادگاه

در جرایم بین‌المللی، دادگاه‌های فراملیتی از توانایی، تجربه، ظرفیت حقوقی و منابع بیشتری نسبت به دادگاه‌های داخلی برخوردارند. برای مثال یک دادگاه بین‌المللی می‌تواند از تعاریف دقیق‌تری برای تعیین مفهوم دزدی دریایی بهره‌برد. همچنین قضات، مقامات تعقیب و دیگر اشخاص مرتبط با دادرسی از تجربه و توانایی بیشتری برخوردارند. در مقابل، بسیاری از دادگاه‌های داخلی که صلاحیت خود را بر جرم دزدی دریایی اعمال می‌کنند، فاقد توان و تجربه حقوقی و قضایی کافی و منابع در دسترس برای برگزاری این محاکمه‌ها هستند. برخی دولت‌ها فاقد قوانین شکلی مناسب برای تعقیب جرم دزدی دریایی هستند، خواه به این دلیل که مقررات کنوانسیون حقوق دریاهای یا کنوانسیون مقابله با اعمال غیرقانونی علیه امنیت دریانوردی را در قوانین خود وارد نکرده‌اند یا اینکه حتی اقدام به جرم‌انگاری دزدی دریایی نکرده‌اند. همچنین برخی کشورها مانند سومالی حتی اگر قوانین مکفی نیز در این زمینه در اختیار داشته باشند و به محل وقوع جرم نزدیک باشند، توانایی برگزاری محاکمه و تعقیب دزدان دریایی را ندارند و از نظر کارمندان، قضات و نهادهای ذی‌ربط با مشکلات فراوانی روبه‌رو هستند. علاوه بر این، حتی با وجود کمک‌های بین‌المللی برای برگزاری محاکمه‌ها در کشورهای منطقه‌ای، دادگاه‌های بین‌المللی در این زمینه می‌توانند گزینه بهتری باشند.

تجارب کنیا این موضوع را به ما می‌گوید که به‌رغم تمامی کمک‌های مالی و انسانی و حقوقی

اتحادیه اروپا و آمریکا به این کشور، برگزاری محاکمه‌ها در کنیا موفقیت‌آمیز نبوده است. همچنین اگرچه تانزانیا آمادگی خود را برای انجام محاکمه متهمان اعلام کرده و قوانین خود را به منظور زیر پوشش قراردادنِ جرایمی که در خارج از قلمرو این کشور رخ می‌دهند، اصلاح کرده است ولی همچنان نظام حقوقی این کشور از دو منظر شکلی و ماهوی با مشکلات فراوانی مواجه است (Guilfoile, 2010: 422)؛ بنابراین به‌طور خلاصه می‌توان گفت برگزاری این محاکمه‌ها در کشورهای منطقه راه‌حلی کوتاه‌مدت است و نمی‌توان در درازمدت به آن امید بست.

3-1-4. قابلیت محاکم بین‌المللی در تضمین و رعایت بی‌طرفی و اصول دادرسی منصفانه

اجماع عمومی بر این است که دادگاه‌های بین‌المللی در مقایسه با محاکم داخلی، کمتر در معرض دخالت‌های سیاسی و نقض بی‌طرفی هستند و با وضع قوانین و مقررات ویژه، از توانایی بیشتری برای تضمین دادرسی منصفانه و رعایت حقوق متهمان برخوردارند. در واقع حتی اگر دزدی دریایی توسط دولت‌ها یا مأموران آن‌ها ارتکاب نیابد، ممکن است برخی دولت‌ها از این جرم منافی کسب کنند؛ خواه به این دلیل که آن‌ها رشوه و امتیازهایی را از دزدان دریافت می‌کنند یا به این دلیل که دزدی دریایی را راهکاری می‌دانند که اتباع‌شان می‌توانند از آن مثل منبع درآمدی برای گذران زندگی استفاده کنند که در صورت ازبین‌رفتن جرم، آن‌ها این شغل و درآمد را از دست می‌دهند؛ از این‌رو برخی دولت‌ها انگیزه‌های کمتری برای محاکمه متهمانی دارند که ممکن است از اتباع‌شان باشند و یا حتی ممکن است نوعی حس همذات‌پنداری با آنان پیدا کنند؛ امری که در یک دادگاه کیفری بین‌المللی با صلاحیت رسیدگی به جرم دزدی دریایی وجود نخواهد داشت.

اگر دولت‌ها اقدام به انجام چنین محاکمه‌هایی کنند نیز قوانین و رویه دادرسی آن‌ها در برخی موارد نمی‌تواند تضمین‌کننده رفتارهای انسانی و دادرسی منصفانه‌ای باشد که جامعه بین‌المللی در تمامی محاکمه‌ها انتظار رعایت آن را درباره تمامی متهمان دارد. به همین دلیل است که حقوق‌دانان انتقادهای زیادی را به شیوه برگزاری محاکمه‌ها در کنیا درباره بی‌توجهی به حقوق متهمان یا

1. بر اساس گزارش‌ها، یکی از دلایلی که دولت سومالی نمی‌تواند یا نمی‌خواهد به محاکمه اتباع درگیر خود در حمله‌های دزدی دریایی بپردازد، ارتباطات فراوان دزدان دریایی با گروه‌های تندروی سومالیایی از جمله گروه «الشباب» است که با دولت این کشور ارتباط دارند. دولت سومالی بیشتر تمایل دارد مبارزه با دزدی دریایی از طریق سایر دولت‌ها یا سازمان‌های بین‌المللی مانند شورای امنیت صورت گیرد تا خود را از انتقام‌گیری یا مشکلات رویارویی با گروه‌های مسلح داخلی برهاند.

بدرفتاری با آنان وارد ساخته‌اند (Thuo Gathii, 2013: 34). یک دادگاه کیفری بین‌المللی می‌تواند این حقوق استقرار یافته برای متهمان و دادرسی بی‌طرفانه و منصفانه‌ای را با تمامی ویژگی‌های آن برای متهمان دزدی دریایی فراهم آورد و در یکسان‌سازی شیوه برخورد، دادرسی و مجازات دزدان دریایی بسیار مؤثر باشد. در وضعیت کنونی تشتت و اختلاف فراوانی در قوانین و مقررات شکلی و ماهوی و همچنین نوع و میزان مجازات اعمال شده در مورد دزدان دریایی در میان کشورها مشاهده می‌شود که حتی ممکن است دو متهمی که هر دو یک عمل مجرمانه را انجام داده‌اند، در دو کشور مختلف به دو مجازات بسیار متفاوت از هم (مثلاً اعدام و حبس کوتاه‌مدت) محکوم شوند.

2-3. ضرورت قرار گرفتن جرم دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی

دزدی دریایی مشکلی بین‌المللی است و یک دادگاه بین‌المللی با صلاحیت رسیدگی به این جرم می‌تواند به خلأ صلاحیتی موجود و بحث فقدان مجازات دزدان دریایی پایان دهد. در بسیاری موارد، دولت‌ها به دلایلی چون دسترسی دشوار به ادله یا هزینه‌های فراوان، تمایلی به محاکمه دزدان ندارند و در برخی موارد نیز از توان و قدرت حقوقی لازم برای انجام چنین محاکمه‌هایی ناتوانند؛ زیرا فاقد ظرفیت حقوقی لازم هستند یا قضات و کادر اداری آن‌ها آموزش‌های لازم را فرا نگرفته‌اند. در همه این موارد، دادگاه کیفری بین‌المللی می‌تواند خلأ موجود را پر کند. حتی به صورت کلی می‌توان هزینه‌های دادرسی را کاهش داد و دادگاه با ظرفیت و توان مناسب می‌تواند عهده‌دار انجام دادرسی‌ها و برگزاری محاکمه‌ها درباره متهمان دستگیر شده دزدی دریایی باشد؛ چنان‌که بسیاری از دولت‌ها نیز به‌تازگی پیشنهادهایی را برای تشکیل یک دادگاه بین‌المللی ویژه دزدی دریایی ابراز داشته‌اند.

پس فرضیه و پیشنهاد قابل‌دفاعی که می‌توان در اینجا مطرح کرد این است که برای حل مشکلات موجود درباره بی‌مجازات ماندن مرتکبان، دزدی دریایی باید به‌عنوان جرمی بین‌المللی در صلاحیت دادگاه قرار گیرد. یک دلیل این است که این دادگاه از قبل ایجاد شده است؛ پس قرار گرفتن دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه می‌تواند هزینه‌های کمتری نسبت به تأسیس دادگاهی جدید و ویژه داشته باشد. بیش از ده سال است که دادگاه کیفری بین‌المللی تشکیل شده است و نظام دادرسی، مقررات ویژه و کارمندان گسترده‌ای دارد؛ به‌ویژه اگر دولت‌ها تمایل داشته باشند پرونده‌های دزدی دریایی در دادگاه‌های منطقه‌ای رسیدگی شوند، دادگاه می‌تواند شعبه ویژه دزدی

دریایی را در هر منطقه‌ای که لازم بداند مانند شرق آفریقا مستقر کند. این ویژگی مهم به صرفه‌جویی زیادی می‌انجامد چراکه دیگر لازم نیست شهود و متهمان مسافت زیادی را بپیمایند تا در مقر دادگاه یعنی لاهه هلند حضور یابند. در صورتی که دادگاه به صورت منطقه‌ای در مورد دزدی دریایی تشکیل یابد، امتیاز مهم دیگری که دارد این است که می‌تواند تجربه‌ها و توانایی‌های خود را با قضات و سیستم دادرسی محلی به اشتراک گذارده و ظرفیت و توانایی حقوقی آن‌ها را برای رسیدگی به پرونده‌های دزدی دریایی بالا ببرد.

دزدی دریایی می‌تواند به جرایم در صلاحیت دادگاه با انجام اصلاحاتی در اساسنامه دادگاه اضافه شود. برای این منظور، امضای دو سوم اعضا و موافقت بیش از هشتاد دولت لازم است. باید توجه داشت که ممکن است دولت‌هایی با این اصلاحات موافقت نکنند و در صورت تصویب این اصلاحات از سوی دیگر کشورها حتی امکان دارد آن‌ها از تصویب اساسنامه دادگاه منصرف شده و به عضویت خود پایان دهند؛ از این رو در مقابل، پروتکل الحاقی تنها برای دولت‌هایی لازم‌الاجرا خواهد بود که آن را به صورت اختیاری امضا کنند و نیازی به تصویب دو سوم اعضا نخواهد داشت (Stereo, 2012: 524). در صورت انجام اصلاحات، باید شعبه ویژه‌ای را در داخل دادگاه برای رسیدگی اختصاصی به پرونده‌های دزدی دریایی ایجاد کرد. چنین شعبه ویژه‌ای باید با سرعت و دقت و منصفانه و بی‌طرفانه پرونده‌های دزدی دریایی را مورد تعقیب، تحقیقات و رسیدگی قرار دهد. همچنین اصلاحات مصوب می‌تواند در مورد مکان استقرار دادگاه و دیگر مسائل مرتبط تعیین تکلیف کند. در ادامه به مهم‌ترین دلایلی که می‌تواند ضرورت زیر پوشش قرارگرفتن دزدی دریایی توسط دادگاه کیفری بین‌المللی را دوچندان سازد، اشاره خواهد شد:

3-2-1. دزدی دریایی جرمی شدید علیه جامعه بین‌المللی

دلایل نظری و عملی فراوانی برای قرارگرفتن دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه قابل بیان است. دزدی دریایی شبیه سایر جرایم در صلاحیت دادگاه، جرمی شناخته می‌شود که تمام جامعه جهانی را تحت تأثیر قرار می‌دهد و علیه دولت یا کشور خاصی نیست. دزدی دریایی نخستین جرمی خواهد بود که برای آن صلاحیت جهانی شناسایی شده است، هم به دلیل زشتی بیش از اندازه و هم به دلیل اینکه حمله‌های دزدان دریایی علیه تمام انسان‌ها و جامعه بشری است (Bulkeley, 2013: 93). در

واقع حمله‌های دزدان در بسیاری از نقاط دنیا رخ می‌دهد و قربانیان نیز از کشورهای مختلفی هستند. همچنین دزدی دریایی تجارت بین‌المللی را دچار اختلال کرده و بیشتر خطوط و آبراه‌های بین‌المللی را ناامن می‌کند و خطر فجایع زیست‌محیطی را نیز به همراه دارند. همچنین دزدی دریایی کمک‌های بشردوستانه و برنامه تأمین دارو و غذای ملت‌ها و سازمان ملل را دچار اختلال کرده است. برای مثال، مدت‌ها ارسال این کمک‌ها به قحطی‌زدگان سومالی به تأخیر افتاد.¹

اگرچه حمله‌های دزدان دریایی قابل مقایسه با جرایمی مانند ژنوساید نیست که شامل قتل عام‌های دسته‌جمعی صدها یا هزاران انسان می‌شود، ولی ژنوساید نیز در صلاحیت دادگاه قرار گرفته است تا به بی‌مجازات ماندن مرتکبان این امر همانند سایر جرایم شدید بین‌المللی، پایان ببخشد. خشونت و حمله‌های وحشیانه دزدان دریایی به هیچ‌وجه پایان نخواهد یافت، مگر اینکه آنان محاکمه و در پیشگاه عدالت حاضر شوند. برخی اعمالی که دزدان دریایی مرتکب می‌شوند مانند قتل عمدی، شکنجه یا تجاوز به عنف، جزء آن دسته از رفتارهایی است که جنایت علیه بشریت شناخته می‌شوند. درباره جرایم در صلاحیت دادگاه، دادستان دادگاه این‌گونه ابراز داشته است که در تحقیقاتش بیشتر به دنبال افرادی است که مسئولیت بیشتری در ارتکاب جرم دارند یا کارگردان و مغز متفکر فعالیت‌های مجرمانه ارتكابی هستند.² حتی اگر مغز متفکر حمله‌های دزدان دریایی در ساحل مخفی شده باشد هم محاکمه دزدان درجه دوم باید در اولویت باشد چراکه آن‌ها نیز مستقیم در اجرای این اقدامات شدید و وحشیانه دخالت داشته‌اند. در واقع افراد رده پایین‌تر نیز جان و مال افراد بی‌گناه را تهدید می‌کنند و با هدف دریافت غرامت و باج افراد را به گروگان می‌گیرند. محاکمه این افراد همچنین می‌تواند دریچه‌ای باشد برای دستیابی به ادله و مدارک بیشتر درباره افراد اصلی گروه‌های مسلحانه که در ساحل، عملیات را هدایت می‌کنند؛ امری که در دادگاه‌های Ad hoc یوگسلاوی سابق و رواندا نیز رخ داد و با تعقیب افراد رده پایین به افراد اصلی‌تر دست یافتند.

ریچارد گلدستون³ دادستان سابق هر دو این دادگاه‌ها بر این اعتقاد است که اقدامات تحقیقاتی وی در مورد افراد درجه چندم جنایات ارتكابی سبب شد این محاکمه‌ها پله‌هایی شوند برای اینکه به

1. Report of the Secretary-General on specialized anti-piracy courts in Somalia and other States in the region, 20 January 2012,
2. See Living History Interview, Judge Richard Goldstone, 5 Trans L &ContempProbs 373, 380-81 (1995).
3. Richard Goldstone

افراد رده بالاتر دسترسی حاصل شود؛ افرادی که غیرممکن بود بتوان آن‌ها را شناخت و محاکمه کرد.¹

2-2-3. به کارگیری رژیم صلاحیت تکمیلی و تأثیر آن در بی مجازات نماندن دزدان دریایی

رژیم صلاحیتی تکمیلی موجود در دادگاه می تواند برای جرم دزدی دریایی بسیار مناسب و قابل اعمال باشد (Dutton, 2010: 238). بر اساس این رژیم، دادگاه زمانی می تواند صلاحیت خود را اعمال کند که دولت‌هایی که برای رسیدگی به جرم ارتكابی صلاحیت دارند، نخواهند یا نتوانند از ابتدا صلاحیت خود را اعمال کنند (میرمحمدصادقی، 1388: 46). بر اساس اساسنامه دادگاه، زمانی دولت «نمی خواهد» صلاحیت خود را اعمال کند که به صورت تصنعی وانمود کند قصد اعمال صلاحیت دارد یا اینکه قصد واقعی برای تعقیب و محاکمه اشخاص نداشته باشند؛ خواه اینکه به دلیل وجود تأخیری توجیه‌ناشدنی بوده یا دادرسی به صورت طرفدارانه و جانب‌دارانه صورت گرفته باشد. ایده اینکه دولتی نخواهد محاکمه کند، مانع از آن خواهد شد که دولت‌ها دادرسی‌های ساختگی راه بیندازند و از این راه مرتکبان را از مجازات‌رهایی بخشند، اما ناتوانی دولت برای محاکمه متهمان زمانی است که نظام قضایی کشور از هم پاشیده شده و توانایی برگزاری محاکمه‌ها را ندارد؛ بنابراین صلاحیت تکمیلی دادگاه می تواند سوپاپ اطمینانی برای بی مجازات‌نماندن مجرمان باشد.

صلاحیت تکمیلی دادگاه مشابه دیگر جرایم در صلاحیت دادگاه می تواند در مورد دزدی دریایی نیز مشکل بی‌کیفری دزدان دریایی را حل کند و دادگاه می تواند صلاحیت خود را مستقر سازد. دولت‌ها به دلایل گوناگونی از محاکمه دزدان دریایی خودداری می کنند مثل پُر هزینه بودن، دسترسی نداشتن به ادله، یا عوامل دیگر؛ از این رو می توان این عوامل را در قالب «نخواستن» دولت برای محاکمه متهمان تفسیر کرد. البته این «نخواستن» دولت‌ها در درون خود می تواند نوعی «نتوانستن» نیز داشته باشد زیرا ممکن است دولتی نتواند منابع کافی حقوقی یا مالی را تأمین کند و از تصدی این محاکمه‌ها سر باز بزند. البته باید معیار صحیحی برای تشخیص نخواستن دولت‌ها وجود داشته باشد. به طور خلاصه می توان گفت استفاده از صلاحیت تکمیلی دادگاه به دولت‌ها اجازه می دهد به تعقیب متهمان بپردازند؛ به ویژه آن‌هایی که مستقیم با جرم ارتباط داشته و از مقررات حقوقی و منابع مالی مناسبی برخوردار باشند؛ همان‌گونه که ایالات متحده در پرونده مارسک آلاباما اقدام به تعقیب دزدان دریایی کرد؛ از این رو سیستم دادگاه می تواند تضمین

1. See Richardson, Time Bomb at 3 (cited in note 6) ; Report: The Role of the European Union in Combating Piracy, at 4 (cited in note 1).

کند که دولت‌ها مظنونان به دزدی دریایی را به‌آسانی رها نمی‌کنند و آن‌ها را از ارتکاب جرم و تهدید اموال و جان انسان‌های بی‌گناه بازگردانند.

3-2-3. نیامدن دزدی دریایی در اساسنامه و تحت صلاحیت قرار گرفتن جرم از سوی دادگاه

از منظر تاریخی هنگامی که اساسنامه دادگاه مورد بررسی قرار می‌گرفت تهیه‌کنندگان این متن و لایحه، دزدی دریایی را بررسی کردند تا این جرم نیز در صلاحیت دادگاه قرار گیرد.¹ به‌ویژه در لایحه‌ای که در سال 1994 توسط کمیسیون حقوق بین‌الملل برحسب درخواست سازمان ملل مطرح شد، جرایمی را از حدود نُه سند و معاهده مختلف بین‌المللی اعلام کرد که جرایم شدید بین‌المللی محسوب می‌شدند. کمیته حقوق بین‌الملل در سال 1994 شامل جرایم متنوعی می‌شد از جمله تروریسم، هواپیمارمایی، گروگان‌گیری و قاچاق مواد مخدر. اما برخی هیئت‌های نمایندگی کشورها بر این اعتقاد بودند که صلاحیت دادگاه باید به جرایم اصلی تجاوز، ژنوساید، جرایم علیه بشریت و جنایت جنگی محدود شود؛ بنابراین طی بازنگری‌ها در پیش‌نویس اساسنامه کمیته حقوق بین‌الملل، جرایم معاهده به‌تدریج و در سند نهایی که در کنفرانس 1998 رم به تصویب رسید، حذف شدند.

در انتها و پس از مذاکرات فراوان در متن نهایی اساسنامه رم، صلاحیت دادگاه به جرایم اصلی چهارگانه محدود شد. باوجوداین چون تعداد قابل‌توجهی از دولت‌ها همچنان اصرار داشتند صلاحیت دادگاه باید جرایم دیگری مانند تروریسم (شامل جرایم علیه امنیت دریانوردی) و قاچاق مواد مخدر را نیز شامل شود، چنین توافق شد که در آینده برای بررسی جرایمی همچون قاچاق مواد مخدر و تروریسم کمیته بازنگری تشکیل شود برای اینکه بتواند به تعریف قابل‌قبولی از آن‌ها دست یابد و از این راه، آن‌ها را وارد جرایم در صلاحیت دادگاه کند؛ بنابراین حتی اگر الان صلاحیت دادگاه تنها چهار جرم را شامل می‌شود، به معنای عدم جواز گسترش یافتن این جرایم نبوده و دولت‌هایی نیز هستند که خواستار افزایش جرایم در صلاحیت دادگاه هستند.

بررسی‌های تاریخی نشان می‌دهد هیئت‌های نمایندگی کشورها چند اشکال را بر داخل کردن

1. See International Law Commission, Report of the International Law Commission on the work of its fortysixth session ("1994 ILC Draft Statute"), 2 May–22 July 1994, Ch II. B. I. 5. 1, UN GAOR 49th Sess, Supp No 10, UN Doc A/49/10, Art 20 (a) – (e), Cmt 18 and Annex (1994).

2. See Final Act of the Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court, UN Doc A/CONF. 183/10 at Annex I, Resolution E (1998).

جرایم مبتنی بر معاهده (دوازده جرمی که از معاهده‌های پیشین بیرون کشیده شده بود)^۱، در صلاحیت دادگاه وارد می‌دانستند. برای نمونه برخی دولت‌ها بر این اعتقاد بودند که محدودکردن جرایم در صلاحیت دادگاه، احتمالاً مذاکرات تأسیس دادگاه را ساده‌تر می‌کند و حمایت‌های بیشتری را به دنبال خواهد داشت. برخی دیگر بر این اعتقاد بودند که اگر این جرایم مبتنی بر معاهده‌های پیشین در صلاحیت دادگاه قرار بگیرد، دولت‌هایی که عضو نیستند، با همان ملاحظه‌هایی که عضو معاهدات گذشته نشده‌اند به عضویت اساسنامه رم هم نخواهند درآمد. همچنین این اعتقاد در برخی وجود داشت که این جرایم اضافی، بار سنگینی را بر دادگاه تحمیل می‌کند و بهتر است بسیاری از این جرایم در دادگاه‌های داخلی رسیدگی شوند. مشکلات تعیین مفهوم و ارائه تعریف از جرایمی مانند تروریسم نیز از مشکلات دیگر بود (Bottini, 2010: 553).

امکان دارد و محتمل است همه این اشکال‌ها برای ورود دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه نیز مطرح و مانع شمول صلاحیت دادگاه بر دزدی دریایی شوند اما اکنون دیگر چنین مسائلی وجود ندارند؛ نخست اینکه فرایند مذاکره برای تدوین اساسنامه رم به پایان رسیده است؛ بنابراین تلاش برای واردکردن دزدی دریایی در صلاحیت دادگاه کیفری بین‌المللی، بر هیچ مذاکراتی تأثیر منفی نداشته یا از حمایت‌ها از دادگاه نخواهد کاست. به‌علاوه از آنجا که مذاکرات صرفاً بر اضافه‌شدن یا نشدن دزدی دریایی به اساسنامه متمرکز است، مذاکرات درباره دزدی دریایی می‌تواند کاملاً جدا از مذاکرات درباره دیگر موارد چالشی اساسنامه صورت بگیرد و مشکلی برای اصل اساسنامه ایجاد نکند.

از سوی دیگر، استفاده از تأسیس شعبه ویژه‌ای که به طور خاص به دزدی دریایی بپردازد، می‌تواند تفکیک و تمایز این جرم را از دیگر جرایم در صلاحیت دیوان آشکار و متمایز سازد. این اقدام سبب از بین رفتن این ترس خواهد شد که ورود دزدی دریایی به جرایم در صلاحیت دادگاه، آن را از مأموریت اصلی خود یعنی مبارزه با جرایم وحشیانه و بسیار شدید بین‌المللی باز خواهد داشت؛ هرچند پیش‌تر نیز اثبات شد که دزدی دریایی تا اندازه‌ای همین شدت و شناخت را دارد و کل جامعه بین‌المللی را تحت تأثیر قرار می‌دهد.

دوم اینکه، ملحق‌نشدن دولت‌هایی که عضو معاهدات سابق نیستند به سند جدید، در موضوع دزدی دریایی قابل توجه و اهمیت نیست، چراکه در حال حاضر و در شرایط فعلی، بسیاری از

1. از جمله این جرایم، قاچاق مواد مخدر، قاچاق انسان، تروریسم و گروگان‌گیری است.

دولت‌ها مظنونان دستگیرشده به جرم دزدی دریایی را تحویل کشورهای ثالثی مانند کنیا می‌دهند و مشکلی با انجام اصلاحات در اساسنامه ندارند و به آن‌ها فرصت می‌دهد تا متهمان را به دادگاهی بین‌المللی تحویل دهند؛ چنان‌که نمایندگان بسیاری از کشورها در گذشته حمایت صریح خود را از تأسیس دادگاهی بین‌المللی برای پرونده‌های دزدی دریایی ابراز کرده بودند.¹

اگرچه ورود دزدی دریایی به صلاحیت دادگاه، بر بوروکراسی آن خواهد افزود، اما همان‌گونه که پیش‌تر اشاره شد، این مسئولیت و بار اضافی می‌تواند با کارمندان و کادر جدید و جداگانه تعدیل شود تا به کارمندان پیشین فشار دوچندانی وارد نشود. در واقع اضافه‌شدن دزدی دریایی به جرایم در صلاحیت دادگاه، نباید دادگاه را از دیگر وظایف خود باز دارد؛ از این‌رو پیشنهاد شعبه جدا و مستقل می‌تواند قابل دفاع باشد. این شعبه ویژه در عرض محاکم ملی که متقاضی اعمال صلاحیت بوده و قابلیت فنی و حقوقی انجام این کار را دارند، نیست و همچنان این محاکم در اولویت نخست اعمال صلاحیت خواهند بود.

یکی از دلایلی که برخی کشورها همچنان اصرار دارند تروریسم و قاچاق مواد مخدر در صلاحیت دادگاه قرار بگیرد این است که آن‌ها معتقدند این جرایم در برخی مواقع، آسیب‌ها و صدمه‌های فراوانی را به کشورهای وارد می‌آورد اما این کشورها توانایی و منابع کافی را برای محاکمه مرتکبان ندارند. اگرچه کشورهای بزرگ‌تری مانند آمریکا مدام پرونده‌های قاچاق مواد مخدر را رسیدگی می‌کنند، ولی در یک قرن گذشته این کشور تنها یک محاکمه دزدی دریایی انجام داده است (Silva, 2010: 78)؛ از این‌رو تحت صلاحیت قرارگرفتن دزدی دریایی توسط دادگاه می‌تواند به این مشکل بی‌میلی دولت‌ها در مجازات پایان بخشد.

بالاخره اینکه برخلاف جرم تروریسم که برخی کشورها به دلیل مسائلی مانند اختلاف‌نظر در تعریف جرم، با آن مشکل داشتند، جرم دزدی دریایی با ورود به صلاحیت دادگاه قابل تعریف است. تعریف کردن این جرم زمان زیادی نمی‌خواهد. تعریف موجود در کنوانسیون حقوق دریاها و کنوانسیون سرکوب اعمال غیرقانونی علیه امنیت کشتیرانی، از پیش موجود است. همچنین تلاش‌هایی از سوی گروه‌هایی مانند کمیته دریانوردی بین‌المللی برای تدوین و تنظیم قانون دزدی دریایی در حال انجام است که خلأها و کاستی‌های تعاریف موجود از این جرم را پوشانیده و تعریف

1. از جمله می‌توان دانمارک، آلمان، هلند و روسیه را نام برد. حتی در قطعنامه 1918 سال 2010 شورای امنیت نیز این موضوع مورد حمایت و توصیه قرار گرفته و به تشکیل دادگاه‌های ویژه دزدی دریایی اشاره شده است.

تازه‌ای را منطبق با دزدی دریایی ارائه می‌دهد. تعریف دزدی دریایی علاوه بر رفع خلأهای موجود می‌تواند امتیازهای دیگری به دنبال داشته باشد؛ برای مثال، تهیه‌کنندگان پیش‌نویس جدید می‌توانند مسائل مربوط به ادله اثباتی و اصول دادرسی منصفانه را در طرح جدید بگنجانند تا از برخی مشکلات در انجام محاکمه‌ها در کنیا کاسته شود. در هر حال مشکلات موجود در تعریف دزدی دریایی نباید سبب فرار دزدان دریایی از مسئولیت و مجازات شود. این تعریف باید با دقت نظر تمام انجام شود تا تمامی اشکال و انواع دزدی دریایی را شامل شده و منطبق با دزدی دریایی نوین باشد.

نتیجه‌گیری

در زمینه مقابله با بحران دزدی دریایی در آب‌های بین‌المللی، یکی از مهم‌ترین چالش‌های حقوقی، مشکلات مربوط به تعقیب کیفری و محاکمه متهمان به دزدی دریایی است. در شرایط کنونی، بخش بزرگی از این محاکمه‌ها در کنیا و با استانداردهای حقوقی نامطلوبی انجام می‌شود. در راستای برداشتن این موانع و دستیابی به سازوکاری مطلوب برای تعقیب و محاکمه متهمان به دزدی دریایی، شورای امنیت در قطعنامه 1918 خود در سال 2010 از دبیرکل سازمان ملل خواست تا گزارش جامعی را درباره راه‌حل‌های ممکن برای تعقیب و محاکمه مرتکبان دزدی دریایی از جمله تشکیل محکمه ویژه داخلی با صلاحیت بین‌المللی یا دادگاه ویژه منطقه‌ای یا محکمه بین‌المللی به شورا ارائه کند. در این میان، مسئله تأسیس دادگاه‌های بین‌المللی یا منطقه‌ای یا حتی تأسیس شعبه ویژه دزدی دریایی دادگاه کیفری بین‌المللی در مناطق پرخطر نیز در کنار توجه ویژه کشورها به تعقیب دزدان در محاکم داخلی می‌تواند گزینه مناسبی برای به‌کارگیری باشد. این دادگاه‌ها با اعمال نوعی صلاحیت تکمیلی می‌توانند مشکل و خلأ بی‌کیفری فعلی دزدان دریایی را حل کنند. این دادگاه‌ها در مناطقی که فراوانی بروز دزدی دریایی در آن‌ها بالاست، و در قلمرو یکی از کشورهای منطقه تشکیل خواهند شد تا صلاحیت آن تنها شامل همان منطقه و متشکل از چند کشور باشد. هرکدام از این دادگاه‌ها از نظر تعریف جرم دزدی دریایی و ارکان تشکیل‌دهنده آن نیز تعریف منحصر به خود را دارند که با ویژگی‌های منطقه‌ای نیز تطابق دارد و می‌تواند از نظر شکلی و آیین دادرسی به شکل واحد عمل کنند. البته در این راستا باید برخی چالش‌های موجود مانند هزینه‌های رسیدگی، فقدان ظرفیت حقوقی، ملاحظه‌های حقوق بشری و البته مهم‌تر از همه فقدان اراده جدی بین‌المللی برای مقابله مؤثر با دزدی دریایی را حل و فصل کرد.

فهرست منابع

- تقی‌زاده، زکیه (1391)، تحول مقابله با دزدی دریایی از منظر حقوق بین‌الملل، تهران: گنج دانش.
- دیهم، علیرضا (1384)، درآمدی بر حقوق کیفری بین‌المللی در پرتو اساسنامه دادگاه کیفری بین‌المللی، تهران: مؤسسه چاپ و انتشارات وزارت امور خارجه.
- کسسه، آنتونیو (1387)، حقوق کیفری بین‌المللی، مترجمان زهرا موسوی و اردشیر امیر ارجمند، تهران: جنگل.
- میرمحمدصادقی، حسین (1388)، دادگاه کیفری بین‌المللی، تهران: دادگستر، چاپ پنجم.

- Bottini, Gabriel (2010), *Universal Jurisdiction After the Creation of the International Criminal Court*, 36 N. Y. U. J. Int'l L. & Pol.
- Bulkeley, Jennifer C (2013), "Regional Cooperation On Maritime Piracy: A Prelude To Greater Multilateralism In Asia?", *Journal of Public and International Affairs*, Vol. 14, Spring.
- Dutton, Yvonne (2010), "Bringing Pirates to Justice: A Case for Including Piracy within the Jurisdiction of the International Criminal Court", *Chicago Journal of International Law*, Vol. 11, No. 1, Summer.
- Elleman, Bruce A.; Andrew Forbes, David Rosenberg (2017), *Piracy and Maritime Crime*, Naval War College Press, January.
- Archibugi, Daniele and Marina Chiarugi (2016), "Looking for a Jurisdiction for Somali Pirates", "Italian National Research Council", *IRPPS*, October.
- Final Act of the Diplomatic Conference of Plenipotentiaries on the Establishment of an International Criminal Court (1998)*, UN Doc A/CONF. 183/10 at Annex I, Resolution E.
- Guilfoile, Douglas, (2010), "The Laws Of War And The Fight Against Somali Piracy: Combatants Or Criminals?", *Melbourne Journal of International Law*, Vol. 11.
- Huang, Hua-Lun (2016), *Who are sea cutthroats? A typological analysis of pirates*, Crime Law Soc Change, 2016.
- Living History Interview (1995), *Judge Richard Goldstone*, 5 *Trans L & Contemp Probs* 373, 380-81.
- International Law Commission, Report of the International Law Commission on the work of its forty sixth session ("1994 ILC Draft Statute")*, 2 May-22 July 1994, Ch II. B. I. 5. 1, UN GAOR 49th Sess, Supp No. 10, UN Doc A/49/10, Art 20 (a)-(e), Cmt 18 and Annex.
- Joyner, Christopher C (2009), "Arresting Impunity: The Case For Universal Jurisdiction In Bringing War Criminals To Accountability", *Law and Contemporary Problems*, Vol. 59: No. 4.
- Silva, Mario (2010), "Somalia: State Failure, Piracy, and the Challenge to International Law", *Virginia Journal of International Law*, Vol. 50.
- Stereo, Milena (2012), *The Somali Piracy Problem: A Global Puzzle Necessitating A Global Solution*, Hein Online-59 Am. U. L. Rev.
- Thuo Gathi, James (2015), *Jurisdiction to Prosecute Non-National Pirates Captured By Third States Under Kenyan and International Law*, Loy. L. A. Int'l & Comp. L. Rev. Vol. 3.
- Thuo Gathii, James (2013), *Kenya's Piracy Prosecution*, Albany Law School.

